

Jókai öröksége

Történelemszemlélet és nemzeti identitás Jókai életművében

Szerkesztette:
Gintli Tibor
Laczkó Krisztina
Radics Rudolf

VYDAVATELSTVO
PREŠOVskej
UNIVERZITY

Prešov 2025

Jókai Mór versei a nemzeti díszkiadás-sorozatban

Absztrakt

Jókai Mór az ötvenéves írói jubileumára kiadott százkötetes nemzeti díszkiadás-sorozatban két kötetet szentelt a verseinek. A válogatást saját maga végezte, a két kötet összesen 536 költeményt tartalmaz. Jókai a verseit nyolc ciklusba, fejezetbe rendezte el, amelyek tartalmilag nagyon hasonlóak egymáshoz. Feltűnő, hogy szinte teljesen hiányoznak a privát költemények, Jókai a versírást politikai-publicisztikai aktusnak tekintette. Majdnem mindegyik verse vagy valamilyen aktuálpolitikai eseményhez kapcsolható, vagy hazafias méltatlankodás, esetleg nemzeti elkeseredettség érezhető rajtuk. Néhány esetben írt patetikus, érzelmekre ható költeményt is, amelyeket előszeretettel szavaltak színésznők. A verseknek azonban általánosságban satirikus-humoros a hangvételük, számos esetben valamely kortárs előd ismert versére játszanak rá. A legfontosabb jellemzőjük mégis az aktuálpolitika, a napi eseményekre való reflexió.

Kulcsszavak: Jókai Mór, költészet, politikai publicisztika, jubileumi díszkiadás

Jókai Mór nevét hallva, nem a költészet jut elsőként az eszünkbe, noha köztudomású, hogy egész életében írt verseket is.¹ Az ötvenéves írói jubileum alkalmából megindított százkötetes nemzeti díszkiadás-sorozatban (*Jókai Mór összes művei*, 1894–1898) Jókai két teljes kötetet szentelt a költeményeknek, a 98. és 99. kötetet, amelyek 1898-ban jelentek meg. A századik kötet címe *A Jókai-jubileum és a nemzeti díszkiadás története*.² Ebben több helyen is szóba kerülnek a versek. A kötet elején a Petőfi Társaság jubileumi ünnepségsorozatáról olvashatunk, ennek keretében vetődött fel a díszkiadás lehetősége.

¹ Bővebben lásd FÜLÖP D. Jókai Mór első, folyóiratban közölt versei. In: *Irodalomismeret* 2021, 35. évf., 1. sz., 90–98; valamint FÜLÖP D. Jókai Mór szerelme: A Nagy Bellához írt költemények keletkezése és utóélete. In: *Jókai Mór versei Nagy Bellához*. Szerk. FÜLÖP D. Budapest: reciti, 2025. 13–35.

² *A Jókai-jubileum és a nemzeti díszkiadás története: Az előfizetők névsorával és a száz kötet részletes tartalomjegyzékével, valamint Jókai összes írásainak bibliographiájával*. Budapest: Révai-Testvérek, 1898 (Jókai Mór összes művei, C).

Jókai Eötvös bárónak írott leveléből kiderül a konkrét sorozatterv, vagyis az, hogy a teljes százkötetes válogatást maga az író végezte. Kronologikusan haladva három korszakra osztotta munkásságát. Az első 1843-tól 1860-ig, a második 1861-től az „újabb alkotmányos korszakig”, tehát – a regények kiadási évéből megtudhatjuk – a hetvenes évek végéig, a harmadik pedig a jubileumig tartó utolsó nagyjából másfél évtizedet jelenti. Az első és a második korszak műveinek a fősorolásában említ költeményeket is.³ Szintén ebben a századik kötetben olvashatjuk azt az 1898-ban Jókai által írt utószót, amely kifejezetten a két verses kötethez készült, ez is a címe: *Utószó összes költői műveim gyűjteményéhez*.⁴ Ebben elmondja, hogy az összes költői művek közzététele egyedül a szerző feladata, mivel egyedül neki van joga kiválogatni a költeményeket, ha ő nem tenné meg, a halála utáni sajtó alá rendező kiadná valamennyit.

Hosszú életpályám alatt nemcsak költő voltam, hanem politikus is, és mint ilyen, hírlapíró, életrajzszerkesztő, adomázó, képviselőjelölt, törvényhozási szónok: azonkívül történet-, táj- és népismerő-író, sőt még kertész is. Szellemi termékeim, mint vezércikkek, országgyűlési beszédek, programok, polemiák, politikai szatírák, pamfletok, életrajzok (komolyak és tréfások) még egy roppant tömeget képeznek: azokhoz járulnak az emlékbeszédek, nyilvános felköszöntők, közczélú adakozásra felhívások, előszavak idegen munkákhoz, a mik elszórva mind megtalálhatók a napi sajtó hasábjain. Mindezek a szellemi munkás édes gyermekei; de nem a költőé. De még magukban a költői művekben is válogatnom kellett. Nekem *szabad* volt ez. Kívülem senkinek. Megítélni, mit tartok méltónak arra, hogy ezen gyűjteményben helyet foglaljon, vagy nem tartok időszerűnek, hogy újból közönség elé kerüljön.⁵

³ *Uo.*, 18–20.

⁴ *Uo.*, 231–233.

⁵ *Uo.*, 231–232.

A sorozat kiadója Révay Mór János feljegyezte, hogy „[i]gen nagy és súlyos feladatot vállalt magára Voinovich Géza, akire a Jókai költemény-köteteinek szerkesztése volt bízva. Jókai versei ezuttal először gyűjtettek össze és Voinovichnak meg kellett állapítani az »Ústőkös«-ben és egyéb lapokban névtelenül megjelent versekből azt, hogy melyek a Jókaiéi. Sok száz vers gyűlt össze, amelyek az összkiadásnak két hatalmas kötetét töltik meg.”⁶

Ez a két kötet valóban sok, az első szám szerint 279, a második 257, tehát összesen 536 verset tartalmaz. Jókai ciklusokba osztotta költői műveit, tehát nem kronologikusan halad a kiadás a kötetekben. A két kötetben folytatólagosan számozta a ciklusokat, összesen nyolc részre tagolta a verseket, feltehetően terjedelmi okok miatt választotta ketté, így az első hat az első kötetbe, a hetedik és a nyolcadik a második kötetbe került. A nyolc ciklus- vagy témacím a versek darabszámával:

1. Szózatok (22)
2. Hazafias költemények (29)
3. Politikai költemények (147)
4. Elbeszélő és leíró költemények (48)
5. Hangulatok (14)
6. Alkalmi költemények (19)
7. Satírák (46)
8. Humoros költemények, furcsaságok, tréfák, ötletek (211)

Ezek a témakörök gondos szerkesztést és átgondoltságot sugallnak, ám valójában Jókai verseinek a zöme ugyanabba a témakörbe tartozik, ami a felsorolt ciklusok egyvelege, egy kicsit politikai, egy kicsit humoros-szatirikus és erőteljesen hazafias. Az olvasónak olyan érzése támad, mintha a különböző cikluscímek mindössze szinonimaként szolgálnának a költő számára. Ebből a szempontból viszont eléggé esetlegesnek tűnik az egyes versek csoportba sorolása, tehát nem lehet felfedezni sem tartalmi, sem műfaji elkülönülést a csoportosításban. Mivel tud-

⁶ RÉVAY M. J. *Írók, könyvek, kiadók: Egy magyar könyvkiadó emlékiratai*. Budapest: Révai Testvérek, 1920, 1. köt., 269.

juk, hogy Jókai maga döntötte el a költemények sorrendjét, mindenképpen valamilyen szubjektív válogatás és rendezés eredménye ez a két kötet. Ám a gondos rendezésnek némileg ellentmond, hogy találunk olyan verset, amely kétszer fordul elő, méghozzá ugyanabban a kötetben. A hazafias versek csoportjának 24. darabja *Báró Eötvös József halála napján* (69. oldal) címmel szerepel, ez egy nyolcsoros, disztichonban íródott epitáfium, majd az alkalmi költemények között *Eötvös József* (391. oldal) címmel szerepel ugyanez a mű. A szöveg azonban néhány helyen eltér egymástól egy-egy szó esetében, mindez azt sugallja, mintha különböző (hírlapi) megjelenésekből lennének összeválogatva. Illetve a kettő közül az első változatot lehet megtalálni folyóiratokban, elsőként az *Üstökös* közölte a báró halála után két nappal, az 1871. február 4-i szám címlapján olvasható. Ugyanezt a szöveget veszi át másnap *A Hon*, a „Különfélék” rovatban, megjelölve az *Üstökös*t mint forrást.

A folyóiratokban több Jókai-vers is napvilágot látott, de korántsem olyan jelentős mennyiségben, mint amennyit a kétkötetnyi vers nagy számából következtetni lehetne. Inkább alkalmi jelleggel, mint rendszeresen. Kivéve talán a satirikus, humoros költemények az *Üstökös* hasábjain. *A Hon* 1878. március 12-i számában megjelent az *Athenaeum* reklámja, benne *Kakas Márton politikai költeményei*, amelyet lehet kérni fűzve, „csinos angol-vászon kötésben” vagy aranyozott kötésben, arany metszéssel. A hetvenes évek közepén külön kötetben még megjelentek az elbeszélő költemények és a satirák.⁷ Mindez azt mutatja, a kortársak számára ismert volt, hogy Jókai verseket is ír, bírálatok vagy említések mégsem igazán lelhetők föl ezekről. *A Hon* hasábjain is megjelent néhány Jókai-vers. Például az 1882-es legelső (január 1.) számban a *Búcsu a házamtól* című költemény. Ez is satirikus hangvételű, de nem került bele a kétkötetes válogatásba. *A Hon*ban előforduló említésekre inkább az a jellemző, hogy a „Különfélék” rovatban szóba kerül valamelyik Jókai-vers. Például olyan kontextusban, hogy a Hungária dísztermében az írók és művészek társaságának estéjén el-

⁷ JÓKAI M. *Elbeszélő költeményei és satyrái*. Budapest: Athenaeum, 1875.

hangzik a *Holt költő szerelme*, amely Petőfi visszajáró szívééről szól, Liszt zenéjével, Jókainé előadásában.⁸ Vagy az *Apotheosis* című Jókai-verset a Nemzeti Színházban szavalja Felekiné.⁹ Szintén híradás arról, hogy *A bölcső* című vers, amelyet Jókainé szaval, először jelenik meg illusztrálva.¹⁰ Ezek mind a kor színésznői igényeinek megfelelő, kellően patetikus, hosszú, hatásosan szavalható, érzelmekre ható költemények.

A két kötet verseinek keletkezési dátuma nagyjából három és fél évtizedre tehető, nem minden esetben vannak jelölve a dátumok, de a legkorábbi 1858-as, a legkésőbbi pedig 1892-es, a legtöbb azonban a hatvanas évekből való. És hogy milyenek a Jókai-verssek? Talán a leginkább az állapítható meg belőlük, hogy Jókai nem volt költő. Legalábbis a szónak abban az értelmében, hogy nem ez, nem a kötetzet volt az elsődleges önkifejezési formája. Az olvasónak talán az a legegységibb benyomása, hogy a versek jó részét nem érti, mármint a megírás szándékát nem, annyi benne a korabeli aktuális dolgokra való utalás, annyira *alkalmi* költemények.¹¹ Alkalmiak olyan szempontból, hogy a napi aktuális eseményeket kommentálják, és alkalmiak abból is, hogy számos közülük konkrét eseményre íródott (például a már említett Eötvös halála napjára írott vers). Mint az fentebb már szóba került, a különböző ciklusokba rendezett versek között nincs túl nagy tartalmi különbség. Az is nyilvánvaló – és meglepő –, hogy úgy tűnik, Jókai leginkább politikai vagy ha úgy tetszik hazafias szándékból kezd verseket írni. Akkor is így van ez, ha valamilyen konkrét témáról beszél, és akkor is, ha például *A nemtő szózatát*, tehát egy elvont fogalom megszemélyesítését látjuk.

Mivel maga a szerző rendezte sajtó alá a köteteket, bizonyára oka van a sorrendnek, így például annak is, hogy melyik költeménnyel

⁸ *A Hon* 1877. február 16. Esti kiadás.

⁹ *A Hon* 1877. szeptember 28. Esti kiadás.

¹⁰ *A Hon* 1879. március 21. Reggeli kiadás.

¹¹ Az alkalmi-politikai költemények alapja lehet Jókai politikai publicisztikája, általánosságban is a politikusi, írói, újságírói hármasszerepkör, amely Mikszáthnak is életstratégiájává vált. Bővebben lásd CSÁSZTVAY T. *Kettős tükörben: Mikszáth Kálmán élete és kora*. Budapest: Osiris, 2024. 33–124.

kezdi az egész verskiadást. Ez a *Liszt Ferenczhez* című 1859-es alkotás. Az 5 versszakos, szakonként 16 soros költeménynek a mottója Vörösmarty azonos című 1840-ben írott versére utal (amikor Liszt először látogatott haza), ez a kezdősora: „Hirhedett zenésze a világnak!” De nemcsak a mottó idézheti fel az olvasóban Vörösmarty művét, Jókai a versforma választásával is emlékeztet a nagy elődre, ötös és ötödféles jambikus sorok váltják egymást, tehát 10 és 9 szótagú sorok. Jókai félrímes formát használ (Vörösmarty kereszt- és párrímeiket), a legtöbb versében amúgy félrímes megoldással él.

„Et tu mi fili Brute!” Még te is
 Ellenünk fordulsz, oh nagy zenész?
 Ág is huzza a szegényt, felőlünk
 Nem beszél hir, külföld ránk se néz.
 Csupán ősi nyelvünk lelke él még
 S vérünk lángja, a magyar zene:
 Az a dal, mit hogyha hall a honfi,
 Könybe lábbad mind a két szeme.
 Az a dal, mely szivből jött és szivbe
 Visszatér; mely együtt sir velünk,
 Mely beszél, mit el nem mondhat a száj,
 Mit belül csak némán érezünk;
 Az a dal, mit egykor istenitél
 S lelkesülni tudtál zengzetén
 És a mit most, mint avult játékszert,
 Te vén gyermek! könnyen összetépsz.

Azt beszéled, – s szavad messzehangzó:
 Hogy e méla dallam nem mienk;
 Hogy az nem a magyar ősi búja
 És jó kedve, a mi benne zeng.
 Csak egy vándor, züllött népcsaládnak
 Hangja az, mely jött hazátlanul:
 Énekelni édes szülőföldről
 A magyar nemzet ettől tanult,

Délczégységét lopta koldusoktól,
Hő tüzét bohóc szeszély adá.
Csak az üres csengő-pengő hang volt,
Mi a sziveket elragadá.
Nincs magyar dal! mert az a cigányé,
Az álmodta, az találta ki;
Csak azután, hogy a dallam meg volt,
Firkált hozzá verset valaki.

Oh világnak hirhedett zenésze,
Mint tudod te, hogy miről beszélsz?
Mit tudod te, hogy e keserédes
„Ki-ne-mondd-mi” tán több, mint szeszély?
Mit tudod te, mi a honfi bánat,
A ki senkihez sem tartozol?
Mit tudod te, mért a túlcsapó kedv,
A midőn a dal utója szól?
Mit tudod te, hogy mi a magyar dal?
Ki „jövő zenéjét” alkotod.
A magyar dal a „multak zenéje”
Hogy miért az? meg sem hallhatod.
Mit tudod te, mi egy nemzet kincse,
Hogy mik annak ősi szentei?
Te, ki anyád édes drága nyelvén
Egy igét ki nem tudsz ejteni!

Jártál-e már ott a délibábos
Pusztán, a hol a népdal terem?
Dal és dallam együtt. Tud-e erről
Valamit a fényes úr-terem?
Hallgatád-e a mezők danáit,
Mikből az őshang búbája szól?
Meddig laktál köztük, hogy kiismerd
Azt a tért, miről világra szólj?
Kerested-e, annyi jó elődöd
Maga után mi szépet hagyott?

Hallottad-e hírét Lavotának?
Ki több volt, mint te; bár nem nagyobb.
Nem tevéd; mit rólunk írtál, nem más
Mint gondatlan szerzett rágalom;
Olyan, minőt szoktak írni többen:
„Népismerítés a pamlagon.”

Nem gyűlölünk: azt megválogatjuk.
Multakra nem emlékeztetünk.
Nem vitázunk; hiszen hallgatásunk
Olyan régen jól illik nekünk.
A szegény cigányra sem haragszunk,
Kinek ilyen szépen odaadsz.
Elhúztatjuk vele „az én nótám,”
Sőt még össze is csókoljuk azt.
A magyar dal azért marad annak;
(Ez az egy ki senkitől se fél)
Mi sem esünk nagyon búnak érte,
A cigány sem lesz nagyon kevély,
De fáj mégis, hogy kit dicső költőnk
Első honfivá tett szép dalán
Most kimondja, hogy még azt se tudta
Rólunk: voltaképen kik valánk?

Vörösmartyval ellentétben azonban Jókai a méltatlankodásának ad hangot. Ismert történet, miszerint Jókai Mór és Liszt Ferenc kapcsolata nem indult zökkenőmentesen Liszt *A cigányokról és magyarországi zenéjükről* című elméleti írása miatt.¹² A kapcsolatuk természetesen rendeződött a hetvenes évekre, Liszt onnantól kezdődően a Zeneakadémia érdekében sokat járt Magyarországon, Jókai több művében is említi.

¹² Liszt kifejtette, hogy a magyar népdalok (ma magyar nótának mondjuk inkább) igazából „nem is a magyar, hanem a cigány kultúrába tartoznak, hiszen a cigányzenészek játsszák és nagyrészt szerzik őket”. Bővebben lásd például KOVÁCS, K. *Jókai Mór és Liszt Ferenc*. <https://kataliszt.blogspot.com/2015/02/jokai-mor-es-liszt-ferenc.html> [letöltés ideje: 2025. 10. 10.]. Liszt francia nyelvű, sok tárgyi tévedést tartalmazó könyvecskéje nagy fölháborodást váltott ki a korban.

A kötet második verse is méltatlankodó: *A tudománynak nincs háza!* (1859) ismételten Vörösmarty-allúzió, a cím alapján mindenkinek eszébe juthat az 1846-os *Országháza* című költemény. Jókai versének jeligéje („Az eszterágnak is van fészke”) itt nem sokat segít az eligazodásban, talán csak tréfás kifordítása „A hazának nincsen háza” Vörösmarty-kezdősornak. Jókai nem követi Vörösmarty versformáját, 12 versszakos, ütemhangsúlyos, négysoros strófájú, félrímes ekhós verset ír. A költemény apropóját az éppen tervezési stádiumban lévő Akadémia épülete adta.

A kötet harmadik verse a *Magyar divat* címet viselő refrénes költemény, témája ismételten csak a hazafiasság. A témaválasztás olyan érzetet kelt az olvasóban, mintha nem a század közepén lennénk, hanem jó hatvan évvel korábban, amikor még a magyar nemzeti viseletnek – mint a nemzetet konstituáló legfontosabb dolgok egyikének – vállalása komolyan foglalkoztatta a szerzőket:

Ismét, ismét viseljük hát
 Azt a mentét, azt a ruhát,
 A mit hordtak őseink;
 Régi dolmány, régi kalpag
 S kik a honért éltek haltak,
 Feltámadnak hát megint.
 Látásodra bár a léha
 Itt ott kacajra fakad...
 Hadd kacagjon, majd elhagyja:
 Magyar, ne szégyeld magad!

[...]
 Hadd gyászolja Európa
 Zsákruhába, gyászszubonyba'
 Vesztett reménységeit.
 Ha mi nekünk szép az élet
 Azért minket ki ítélhet?
 Jó az Isten, megsegít!
 Önbecsülés, hazafiság

Legyen hát, ha kell „divat”,
Akár mit mond rá a világ,
... Magyar, ne szégyeld magad!

Sok vers szól egy-egy elődhöz vagy kortárshoz. Kiemelt helyen van közöttük természetesen Petőfi, akiről több versében megemlékezik (a *Petőfi-keresők* 1861-es, a *Petőfi-ébredtő*, a *Holt költő szelleme* és az *Óh Petőfi, ha most élnél* a hetvenes évekből való). A verselés szempontjából a *Petőfi-keresők* a legvirtuózabb. A refrénsorok olyanok, mintha fél hexametersort olvasnánk, ez a daktilikus ritmus többször érződik a költeményen, csak nem vitte végig következetesen, ahogyan a rímelés sem egységes.

Elhallgata régen a lanton a húr;
Mefogta a rozsdá a kardot;
Nem zeng sem a dal, sem a véres aczél;
Sziv elfeledé, elhordta a szél:
Álom vala az csak, reggelig tartott.
Fű tudja: miért zöldebb a mezőn
Egy folton, a melyre a vér hullt?
A hagyomány tudakozza Homérrul
Azt, hol született, s ahol elholt.
Oh halva bizonynyal a dalnok.

Itt látta az egyik a földre leesni;
Ott szólt vele más a csatában;
Sirjához az útfelen búcsura járnak;
Másutt még visszakerültire várnak:
Itt él, ott holt hire támad.
Meg-megjelen! s nyomtalan úgy elenyész;
Népajk szövi róla regéit;
Itt vérnyoma; - lábnyoma ott! Halld,
Ő volt, ki e dalt zengé itt?
Oh halva bizonynyal a dalnok.

A mű megjelent Petőfi halálának ötvenedik évfordulóján, *A Hét* 1899. július 30-i számában. Az 1877-es *Petőfi-ébresztő* is időmértékes. Mind ezt csak azért hangsúlyozom ennyire, mivel a versek zöme ütemhangsúlyos, úgy tűnik, a fennkölt mondanivaló miatt választ Jókai időmértékes formát.

De említhetnénk ugyanígy Széchenyi István nevét is, a legnagyobb magyar 1860 húsvét vasárnapján bekövetkezett halála mélyen megrázta a nemzetet, Jókai egymás után öt verset is ír róla (*Oh nem mindegy a halál, Széchenyi halálán, Széchenyi galambjai, Nyolcz Széchenyi, Széchenyi Requieme*). A *Széchenyi halálán* nagyon szép, érzelmes óda, rendkívül érdekes, hogy ugyanazt a hatodfeles és ötös jambikus sorokat szabályosan váltakoztató formát választotta, mint Arany János a *Széchenyi emlékezetéhez*, amely szintén ekkor íródott. Rímelésükben és a szakozásban különböznek ugyan, Jókai négysoros strofákat ír félrímmel, Arany pedig nyolcsoros keresztrímeseket. A Széchenyiről szóló verseket Jókai a hazafias költemények közé sorolta.

További kortárs- és elődallúziót vélhetünk felfedezni például az 1891-es *Király-hymnus* című vers esetében is. Kölcsey ikonikus költeményének allúzióját várnánk, de Vörösmartyét fedezhetjük fel a sorában. Nem is csak a *Szózatét*, hanem Vörösmarty 1844-ben írott *Hymnusáét*.

Isten tartsd meg országunk királyát;
Fény borítsa szentelt koronáját;
Trónját boldog nemzet támogassa,
Honszerelmünk emelje magasra.
Nemzetek atyja! Ím hozzád kiált
A népnek ajka: tartsd meg a királyt!

Itt a mélyebb elemzésre nincs lehetőség, csak arra kell figyelni, hogy 1848 hőse milyen messzire került a forradalmi eszméktől.¹³

¹³ Bővebben lásd HANSÁGI, Á. Jókai, a himnuszköltő. Szinpadiasság, performansz és bukás három felvonásban. In: „... Nekem is van egy hőstetem, amivel dicse-

A korai Jókai-versek között talán még több a politikai-nemzeti tematikájú. Még arról a versről is kiderül, hogy ide tartozik, amelyről a cím alapján esetleg nem gondolnánk. Például az 1859-es *Egy beteg collégához* című esetében, ugyanis a kedves barátról nagyon hamar kiderül, hogy tulajdonképpen az európai béke. Ennél a versnél nem igazán lehet ritmust vagy rímelést megállapítani, szatirikusnak szánt szabadvers. Vagy nagyon hasonló az ugyanebből az évből származó *Mit hozott a Mikulás* című vers. Ebben az esetben sem feltétlenül politikai tartalomra számíthatunk, de az ütemhangsúlyos, refrénes, félrímes költemény a mű végére erősen aktualizálódik. Vagy például az *Árva fiú keservei*, amely szabályos katonadal nótájára íródott. Számtalan hasonlót sorolhatnánk még fel, hiszen a versek zöme ilyen. Ezeket olvasva fogalmazódik meg az a gondolat, hogy Jókai számára a versírás elsődlegesen politikai vagy hazafias cselekedet, egy olyan platform, ahol kidohoghatja magát akár szatirikus formában, vagy ahol megfogalmazhatja a hazaszeretetét, a nemzet sorsa miatti aggódását, legalábbis az ötvenes-hatvanas években, amíg nem állt át a kormánypárti oldalra. Természetesen a későbbiekben sem érez a haza iránt másként, ennek a két kötetnek a mottója lehetne az a zárási mondat, amelyet a nemzeti összkiadás 100. kötetének utószavában mondott: „Éljen, viruljon, legyen dicső, boldog és szabad az én imádott hazám és nemzetem.”¹⁴

Az aktuális események közé tartozik például a sok színházzal kapcsolatos költemény.¹⁵ Vannak épületekről szólóak (*Prolog a budai színház megnyitásakor*, *Prolog a debreceni színház megnyitására*, *Prolog a székes-*

kedni lehet”. *Dráma, adaptáció és teatralitás a Jókai-jelenlétben*. HANSÁGI Á., HERMANN Z. Balatonfüred: Tempevölgy Könyvek, 2023. 273–287.

¹⁴ *A Jókai-jubileum... i. m.*, 233.

¹⁵ A témáról bővebben lásd a jelen kötetben SZALISZNYÓ, L. *Jókai Mór és „Jámbuslábbon” bicegő díszkölteményei* című tanulmányát. Továbbá Jókai dramatizálásához és színházi prologusaihoz SZALISZNYÓ, L. „Mértéket vettem Kelemen László úrnak a lábáról”: Három alkalmi színmű a magyar színjátszás úttörőinek emlékére. In: *Irodalomtörténet* 2015, 96. évf., 3. sz., 279–306; SZALISZNYÓ, L. A szabadságharc megidézése a színpadon: Jókai Mór: Keresd a szíved. In: *Jelenkor* 2023, 66. évf., 6. sz., 689–698.

fehérvári színház megnyitására, Prolog a temesvári színház megnyitására), jubileumiak (Prolog az erdélyi magyar színészet 100 éves jubileumára, Hogy beszélnek a Nemzeti színházban?), színészek emlékezetéről szólók (Első Lendvay Márton emlékére, A Nemzeti színház igazgatója).

A költemények második kötetében van néhány színműszerű töredék vagy inkább drámai jelenet. Például az 1859-ből való *Árpád újraébredése* vagy az *Attila az araeopag előtt* című. Mindkettő szatirikus hangvételű természetesen, de rajtuk is túltesz *A baraczkkérdés* című mű, amely alcíme szerint opera három felvonásban. Ezt már csak a furcsasága miatt említem, feltehetően a korban vicces lehetett, ma már nehéz ezt megítélni. A főszereplői majmok, egészen pontosan „csimpajok, makik és orangutánok”, a hölgyet Donna Páviannának hívják, a férfiak don Almarágja, don Harapdió, don Talpascos, don Rimário. Ebben is politikai szatírárt sejthetünk a majmok barackért folytatott harcán túl.

A Jókai-recepció¹⁶ napjainkig adós a versek kritikai kiadásával. Nem könnyű feladat ez, hiszen ezen a kétkötetnyi versen túl végig

¹⁶ Májig kevés szakmunkában említődött meg Jókai költészete. Talán a legkorábbi Beöthy Zsolt, ő az *Ústökös*sel hozza összefüggésbe: „A nemzeti élet hajnalhasadását is az ő 1858-ban megindult éleclapja, az *Ústökös* jelzi először: a világ folyásából új reményt merítő, új erőhöz jutott magyar szellem itt kezd elsőben a gúny szárnyain följe emelkedni hátráló ellenségeinek. Humora pompás fajképeket teremt benne, mint Tallérossy Zebulont és a Politikus Csizmadiát, s itt teszi közzé nagy hatású politikai költeményeit, melyekben a szerkesztés és verselés lazasága mellett is, annyi jóízű tréfa, annyi lelkes páthosz, a nemzeti emlékeknek oly varázsos felidézése van (*Pro és contra, Tallérossy episztolája, Magyar divat, Utca szegletén ül a csonka hős* s az önkényuralmat követő, úgynevezett »kis forradalom« hangulatának oly jellemző kifejezést adnak, hogy az irodalomtörténetnek méltó róluk is megemlékezni” (BEÖTHY, Zs. *Képes magyar irodalomtörténet*. Budapest: Athenaeum, 2. köt., 1900. 488). Kristóf György írt egy összefoglalást a huszadik század elején, rámutat a ciklusok egyformaságára: KRISTÓF Gy. Jókai lírai költeményei. In: *Magyar Figyelő*, 1914, 1. sz., 446–459. Újabb: FRIED, I. Jókai Mór, a kupléíró. In: *Irodalomtörténet* 2014. 95. évf., 4. sz., 449–465; FRIED, I. Szövegek érintkezése a komikai térben: Jókai Mór verses travesztiái. In: *Irodalomtörténeti Közlemények* 2016, 120. évf. 1. sz., 31–46; FÜLÖP, D. Jókai, a költő. In: *Irodalmi Jelen* 2022. április 29. <https://www.irodalmijelen.hu/2022-apr-29-2000/jokai-kolto1> [letöltés ideje: 2025. 10. 10.]; SZILÁGYI, M. Jókai Mór mint Aggteleki: Egy írói álnév nyomában. In *Műút* 2025. augusztus 27. <https://muut.hu/archivum/47492> [letöltés ideje: 2025. 10. 10.].

kellene bogarászni számos folyóiratot a korból és ezekből kigyűjteni mindazokat, amelyeket Jókai nem válogatott bele ebbe a kiadásba. Ráadásul jó párnak a szerzősége bizonytalan, hiszen ezek közül sok név nélkül jelent meg, és még a kéziratokról nem is beszéltünk, ezek csak a nyomtatott források. A verseknek ugyan egy tematikusan elkülöníthető, máig ismeretlen csoportja, nemrég igényes kiadással örvendetes módon megjelent,¹⁷ ám ez csak egy meglehetősen elszeparált rész a lírai életmű további egészét tekintve. Ám vitathatatlan, hogy ennek a szöveggörpuzsának a megismerése a korszakról és az íróról való tudásunkat mindenképpen gazdagítja, új árnyalatokkal színesíthetjük a már ismert népszerű szerzőről való képünket.

Irodalom

- A Jókai-jubileum és a nemzeti díszkiadás története: Az előfizetők névsorával és a száz kötet részletes tartalomjegyzékével, valamint Jókai összes írásainak bibliográphiájával. Budapest: Révai-Testvérek, 1898 (Jókai Mór összes művei, C).
- BEÖTHY Zs. *Képes magyar irodalomtörténet*. Budapest: Athenaeum, 2. köt., 1900.
- CSÁSZTVAY T. *Kettős tükörben: Mikszáth Kálmán élete és kora*. Budapest: Osiris, 2024.
- FRIED I. Jókai Mór, a kupléíró. In: *Irodalomtörténet* 2014. 95. évf., 4. sz., 449–465.
- FRIED I. Szövegek érintkezése a komikai térben: Jókai Mór verses travesztiái. In: *Irodalomtörténeti Közlemények* 2016, 120. évf. 1. sz., 31–46.
- FÜLÖP D. Jókai Mór első, folyóiratban közölt versei. In: *Irodalomismeret* 2021, 35. évf., 1. sz., 90–98.
- FÜLÖP D. Jókai Mór szerelmes: A Nagy Bellához írt költemények keletkezése és utóélete. In: *Jókai Mór versei Nagy Bellához*. Szerk. FÜLÖP D. Budapest: reciti, 2025. 13–35.
- FÜLÖP D. Jókai, a költő. In: *Irodalmi Jelen* 2022. április 29. <https://www.irodalmijelen.hu/2022-apr-29-2000/jokai-kolto1> [letöltés ideje: 2025. 10. 10.].

¹⁷ JÓKAI Mór *versei Nagy Bellához*. S. a. r. FÜLÖP D. Budapest: reciti (ReTextum 15) 2025.

- HANSÁGI Á. Jókai, a himnuszköltő. Színpadiasság, performansz és bukás három felvonásban. In: „... Nekem is van egy hőstetem, amivel dicsekedni lehet”. *Dráma, adaptáció és teatralitás a Jókai-jelenlétben*. HANSÁGI Á., HERMANN Z. Balatonfüred: Tempevölgy könyvek, 2023. 273–287.
- JÓKAI M. *Elbeszélő költeményei és satyrái*. Budapest: Athenaeum, 1875.
- JÓKAI Mór *versei Nagy Bellához*. S. a. r. FÜLÖP D. Budapest: reciti (ReTextum 15) 2025.
- KOVÁCS K. *Jókai Mór és Liszt Ferenc*. <https://kataliszt.blogspot.com/2015/02/jokai-mor-es-liszt-ferenc.html> [letöltés ideje: 2025.10. 10.].
- KRISTÓF Gy. *Jókai lírai költeményei*. In: *Magyar Figyelő* 1914, 1. sz., 446–459.
- RÉVAY M. J. *Írók, könyvek, kiadók: Egy magyar könyvkiadó emlékiratai*. Budapest: Révai Testvérek, 1920, 1. köt., 269.
- SZALISZNYÓ L. „Mértéket vettem Kelemen László úrnak a lábáról”: Három alkalmi színmű a magyar színjátszás úttörőinek emlékére. In: *Irodalomtörténet* 2015, 96. évf., 3. sz., 279–306.
- SZALISZNYÓ L. A szabadságharc megidézése a színpadon: Jókai Mór: Keresd a szived. In: *Jelenkor* 2023, 66. évf., 6. sz., 689–698.
- SZALISZNYÓ L. *Jókai Mór és „Jámbus-lábon” bicegő díszkölteményei*. Jelen kötetben.
- SZILÁGYI M. Jókai Mór mint Aggteleki: Egy írói álnév nyomában. In *Műút* 2025. augusztus 27. <https://muut.hu/archivum/47492> [letöltés ideje: 2025. 10. 10.].

The Poems of Mór Jókai in the National Deluxe Edition Series

Abstract

Mór Jókai devoted two volumes to his poetry in the one-hundred-volume national jubilee deluxe edition published to mark the fiftieth anniversary of his literary career. He selected the material himself, and the two volumes contain 536 poems. Jókai arranged the poems into eight cycles that are closely related in content. Private and personal poems are almost entirely absent, because he treated verse writing as a political and journalistic act. Nearly every poem can be linked to a current political event, or it conveys patriotic indignation and a sense of national dismay. He also wrote a few pathetically charged, emotionally appealing poems that actresses often recited. In general, however, the dominant

tone is satirical and humorous, and many texts allude to well-known poems by contemporaries or predecessors. Above all, this poetic corpus is defined by its engagement with day-to-day politics and current affairs.

Keywords: Mór Jókai, poetry, political journalism, jubilee deluxe edition

Básne Móra Jókaiho v edícii národného reprezentatívneho vydania Abstrakt

Mór Jókai venoval dva zväzky svojej poézie v stozväzkovej národnej jubilejnej reprezentatívnej edícii vydanéj pri príležitosti päťdesiateho výročia jeho spisovateľskej činnosti. Výber zostavil sám autor a oba zväzky spolu obsahujú 536 básní. Básne usporiadal do ôsmich cyklov, ktoré sú si obsahovo veľmi blízke. Nápadná je takmer úplná absencia súkromných a osobných textov, keďže písanie poézie chápal ako politický a publicistický akt. Takmer každú básň možno viazať na konkrétnu aktuálnu politickú udalosť alebo v nej cítiť vlastenecké rozhorčenie či národnú sklúčenosť. Občas písal aj patetické, emocionálne pôsobiace básne, ktoré herečky radi prednášali. Vo všeobecnosti však prevláda satiricko-humorný tón a časté sú aj alúzie na známe básne súčasníkov alebo predchodcov. Najvýraznejšou črtou tejto poézie zostáva reflexia aktuálnej politiky a každodenných udalostí.

Kľúčové slová: Mór Jókai, poézia, politická publicistika, jubilejná reprezentatívna edícia